



Újabb adatok a Pannonhalmi-dombság flórájához A 200 éve született Rómer Flóris és a 130 éve elhunyt Ballay Valér emlékére

SCHMIDT Dávid

Nyugat-magyarországi Egyetem EMK Növénytani és Természetvédelmi Intézet, H-9400, Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4.
david.schmidt@emk.nyme.hu

New data to the flora of Pannonhalma Hills

Abstract – The present study reports occurrence data of 26 vascular plant taxa, collected in Pannonhalma Hills, including sush species as *Epipactis palustris*, *Ophioglossum vulgatum*, *Ornithogalum* × *degenianum* and *Ornithogalum sphaerocarpum*. *Phlomis tuberosa* was re-discovered 150 years after the first found. Some new localities of *Ophrys sphegodes* and *Ophrys apifera* are reviewed. After the enumeration of localities, chorological and geobotanical remarks and population dynamical comments are also presented. In the article we commemorate the benedictine votaries Flóris Rómer and Valér Ballay, who were the starters of botanical reveal of the flora of Pannonhalma Hills.

Keywords: benedictine votaries, flora, *Ophrys* species, Pannonhalma Hills

Összefoglalás – A dolgozat a Pannonhalmi-dombság területéről 26 taxonra vonatkozóan közöl új adatokat, melyek közül 15 új a tájegység flórájára. Kiemelendő a védett *Epipactis palustris*, *Ophioglossum vulgatum* és *Ornithogalum sphaerocarpum*, valamint a Magyarországon kevéssé ismert és ritka *Ornithogalum* × *degenianum*. Több mint másfél évszázad után sikerült megerősíteni a *Phlomis tuberosa* jelenlétét. Ismertetésre kerül a fokozottan védett *Ophrys sphegodes* és *Ophrys apifera* több új lelőhelye. Egyes taxonok esetében tágabb chorológiai-növényföldrajzi kitekintések, valamint állománydinamikai megfigyelések is közlésre kerülnek. A dolgozatban Rómer Flóris és Ballay Valér pannonhalmi tudós bencések 19. századi botanikai tevékenysége is ismertetésre kerül.

Kulcsszavak: flóra, *Ophrys*-fajok, Pannonhalmi-dombság, tudós pannonhalmi bencések

Bevezetés

A Pannonhalmi-dombság tájöldrajzi és növényföldrajzi tekintetben is a Bakony-vidék (Bakonyicum) részét képezi, geológiailag azonban egyértelműen attól különálló tájegység. Különállóságát a természetes növénytakaróra is alapvető hatást gyakorló földrajzi fekvése, makroklimája és geológiai felépítése együttesen indokolják. Flórájának és vegetációjának képét együttesen formálják tovább a pannon vonásokkal rendelkező szomszédos kisalföldi tájak (Marcal-medence, Győr-Tatai teraszvidék), valamint a Bakony határozott montán hatásai. Vegetációjának a Kisalföldtől való különállóságát a lomberdei (tölgyes) fajok magas száma is bizonyítja, ugyanakkor a Bakonytól a sziklai flóra és az „igazi” montán fajok csaknem teljes hiánya választja el (POLGÁR 1912, RÉDL 1942). A kistáj tájképfarmáló jellemzője a dombsorok déli oldalain sokfelé megtalálható kiskertek, felhagyott szőlők és gyümölcsösök, amelyeken száraz és félszáraz gyepeket találunk helyenként helyenként magas egyedszámú orchidea állományokkal orchideaflórával (BÖLÖNI & BAUER 2008).

Egy korábbi tanulmányban (SCHMIDT & LENGYEL 2008) összefoglalásra kerültek a Pannonhalmi-dombság növényföldrajzi jellemvonásaira és a flórakutatás történetére vonatkozó ismeretek, valamint a jelentősebb új eredmények és florisztikai adatok. Jelen írás első része megemlékezik a tájegység botanikai feltárását megindító két jeles bencés tudós életútjáról, születésének illetve halálzásának kerek évfordulója alkalmából. A dolgozat Enumeráció része az elmúlt hat év terepi kutatásainak eredményeiből válogat, a flóra teljesebbé tételéhez kíván újabb adatokkal szolgálni, ismerteti egyes kiemelt növényfajokról szerzett friss tapasztalatokat, esetenként növényföldrajzi kiegészítéseket, korrekciókat közöl.

Tudós bencések a növénytan szolgálatában

A Pannonhalmi-dombság növényzetének megismerésében Rómer Flóris Ferenc (Pozsony, 1815. április 12. – Nagyvárad, 1889. március 18.) tevékenysége úttörő jelentőségű. A hírneves régészként országos elismertséget szerző tudós, bencés kisdiaákként 1830-ban került az akkori Győrszentmártonra. Teológiai tanulmányait követően, győri- (1839–1845), majd pozsonyi (1845–1848) gimnáziumi tanárként rendszeresen, nagy szenvedéllyel járta Győr környékét és a sokorói halmokat. Dombságbéli kirándulásaira több ízben elkísérte Ebenhöch Ferenc, koroncói plébános barátja, utóbb Győr megye első flóraművének (EBENHÖCH 1874) összeállítója is. E közös csavargások hangulatát később Rómer így idézte fel: „Emlékezel-e még azon – nekem legalább örökre kedves emlékű – első kirándulásunkra, melyet vagy 15 év előtt a tényei hegyek közé tevénk? Reggeli 4 óra előtt indultunk egy pár zsemlyével és kurta kolbásszal a nagy utnak; össze-vissza jártuk a csanaki, tényei, mindét baráti és écsi hegyek réteit, szőleit, erdeit és homokpusztáit és kilenckor estve már megint a piacon álltunk, honnan barangolásunkat kezdtük.” (RÓMER 1860). Növényteni témájú írott művet nem publikált, ezért tudományos felkészültségéről és éles szeméről a gyűjtött herbáriumi lapok tanúskodnak. Sokorói gyűjtéseinek kisebb része az általa 1858-ban alapított Győri Főgymnasium Növénytárában (jelenleg: Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Herbárium) található (vö. MOLNÁR 2011), nagyobbik hányada az 1970-es években a Pécsi Tudományegyetem Herbáriumába olvasztott Pannonhalmi Herbárium törzsgyűjteményében található (VÖRÖSS 1975, 1979, 1983). Rómer Flóris herbáriumi lapjai között olyan jelentős fajok első sokorói dokumentációi, mint például *Linum flavum*, *Ophrys sphegodes*, *Pulsatilla nigricans*, *Scorzonera purpurea*.

Ballay Valér Ferdinánd (Pécs, 1802. október 6. – Pannonhalma, 1885. május 8.) bencés szerzetes 1828 és 1831 között, majd 1848-tól 1858-ig mint tanár, 1866-tól haláláig mint könyvtáros és főapáthelyettes is működött Pannonhalmán [1]. Szorgos herbáriumgyűjtő tevékenységének egyik hozományaként összeállította Pannonhalma flórájának jegyzékét „Pannonhegy s vidéke némely helyeinek növényzete” címen (BALLAY é.n.), amely a kistáj első botanikai vonatkozású műve. A kézirat (amelynek keletkezési ideje az 1860-as évekre tehető) kiadatlan maradt, a Pannonhalmi Főapátság Könyvtárában található. A növényteni rész bevezetőjében olvasható néhány sor hűen tükrözi a szerző viszonyát a természethez: „Borongó kedélyemet, mely magába zárkozva minden vigaszt hidegen visszautasított, gyakran egy fűvészi kirándulás, egy rövid társalgás a virágokkal felderíté s én kibékülve viszonyaimmal új erővel karoltam fel hivatásom követeléseit.” (BALLAY é.n.) A herbáriumi lappal nem dokumentált adatai közül később POLGÁR (1941) többnek a hitelességét kétségbe vonta, ezzel együtt a kézirat a Pannonhalmi-dombságból ismert növényfajok nagyobb részének első közlését tartalmazza. A Pannonhalmi Törzsgyűjteményben (amely jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Herbáriumában található) és a Győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Herbáriumában található lapok alapján Ballay herbáriumgyűjtő tevékenysége az 1845 és

1865 közötti időszakra korlátozódik, ekkor Pannonhalma és Győr környéke mellett – többek között – Pécs, Sopron, Lambach és Fiume területén is herbarizált.

Anyag és módszer

Az enumerációban közölt adatok a 2008 és 2014 között végzett terepbejárások során születtek. A taxonválogatás alapját a Pannonhalmi-dombságról megjelent növénytani témájú művek (elsősorban POLGÁR 1941, továbbá HORTOBÁGYI 1988, GALAMBOS 1998, SCHMIDT & LENGYEL 2008) jelentette. A közölt taxonok KIRÁLY (2009) határozójának taxon-sorrendjében kerülnek felsorolásra, két részre osztva: az Enumeráció első felében a Pannonhalmi-dombság területére új 15 taxon adatai, a második részben további 11 ritkább taxon lelőhelyei kerülnek ismertetésre.

Valamennyi rekord a Dunántúli-középhegység nagytáj és a Bakonyalja középtáj részét képező Pannonhalmi-dombság kistáj területéről származik. A lelőhelyeknél a településhatár, valamint (ahol lehetett) a pontosabb földrajzi elnevezés is feltüntetésre kerül, a lokalizálásnál turisztatérképeket (*Cartographia*, Szarvas, 1:40 000), esetenként földrajzi névjegyzéket (UNTI & VARGA 2009) használtam. A lelőhelyet követően a termőhelyi körülmények és a populációméretre utaló információk szerepelnek, majd a közép-európai flóratérképezés hálórendszerének (CEU) azonosító kódja kerül megadásra. Egyes taxonok esetében tágabb chorológiai–növényföldrajzi kitekintést, valamint állománydinamikai megfigyeléseket is közlök. A közölt adatok egy részéről herbáriumi dokumentáció készült, a lapok a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytárában (BP) kerültek elhelyezésre. Az Enumerációban előforduló további akroním: HCGBG (Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Herbárium, Győr).

Enumeráció

A Pannonhalmi-dombság flórájára új taxonok

- 17. *Ophioglossum vulgatum* L.** – *Lovászpata*na: Öreg-hegy, felhagyott szőlőhegy, spontán beakácósodott részen, kisebb telep, 2014-ben egyetlen sporofillumfüzérés egyeddel [8572.1]. A Bakonyban, Bakonyalján szórványos növény, legközelebbi állománya a Marcal torkolata közeléből (Kisalföld: Marcal-medence) ismert, innen kb. 22 km-re (SCHMIDT 2011).
- 110. *Juglans regia* L.** – Az egész dombságban jelen van, helyenként tömeges. Legjellemzőbb a települések szőlőhegyi részeinek felhagyott területein spontán kialakult faállományokban (Győrújbarát, Nyúl, Écs, Tényő) és a dombság belseje felé futó löszmélyutak településhez közeli szakaszain, de helyenként nagy mennyiségben van jelen ültetett akácokban is (pl. *Győrújbarát*: Prépost-erdő, Gazdák-erdeje, *Nyúl*: Új-erdők). Kajárpéc és Écs környékén egykor nagyban természetették is, de ezek az ültetvények mára elvadultak, a fák részben ki is pusztultak. POLGÁR (1941) flóraművében nem szerepel, de bizonyára csak a véletlen folytán maradt ki. (Szintén nem szerepel a *Juglans nigra*, amelyet több helyen állományszerűen ültetnek (például *Ravaszd*: Ötholdasok, Ravaszdi-hegy; *Sokorópátka*: Alsó-Répás), elvadulást azonban nem figyeltem meg.)
- 132. *Ulmus laevis* Pall.** – *Győrújbarát*: Prépostsági-erdő, akácok szélein [8471.2]; *Sokorópátka*: Csókás nyugati széle, a Csuki-érre néző oldalon, gyertyános-kocsányos tölgyesben néhány fa [8572.1]. Környékbeli elterjedési súlypontja a Kisalföld folyómenti ligeterdeiben található, a Bakonyalja patakjai mentén már ritkábban bukkan fel.

- 138. *Broussonetia papyrifera* (L.) Vent** – *Tényő*: Nagyhegy, kertből kivadulva, több 10m²-es telepet alkot [8471.4]. Több mint 10 éve figyelt állomány, mely határozott terjedést mutat a kerttel szomszédos regenerálódó parlagterület felé (*Dactylis*-es illetve *Bromus erectus*-os félszáraz gyepek).
- 670. *Rubus idaeus* L.** – *Győrújbarát*: Bartusvölgy [8471.2]; *Kajárpéc*: Hatos-fa közelében [8471.4]; *Ravaszd*: Apátsétáló, Spitzer, Fülöpné árka [8572.1]; *Tényő*: Ötház-tól nyugatra a Szemere vonulaton, akácok felújítás szegélyén [8471.4]. Akácok vágásterületen és felújítások széléin, valószínűleg erdészeti szaporítóanyaggal behurcolva.
- ***Rubus montanus* Lib. ex Lej.** – *Pannonhalma*: Illaki-erdő [8472.4]. Szegélycserjésben néhány példány, *Rubus praecox* összefüggő állománya között.
- 671. *Rubus phoenicolasius* Maxim.** – *Felpéc*: Szemere vonulat, a Kánya-hegy környékén (Hegyiföld, Markotics-völgy) [8471.4]; *Győrszemere*: Kánya-hegy (Kányavár), Pincefő, Tanu-árok [8471.4]; *Pannonhalma*: Illaki-erdő [8472.4]. Telepített erdeifenyvesekben és szélükön, löszutak szegélyén, akácok szélén, összefüggő nagy telepekben, terjedőben.
- 1008. *Geranium phaeum* L.** – *Győrújbarát*: Bartus-völgy, löszmélyút nyirkos, bolygatott szegélyén, szórványosan, többfelé [8471.2]. Nedvesség- és tápanyagigényes faj, mely a Középhegység és a Dél-Dunántúl szurdokerdeiben, patakmenti ligeteiben elterjedt. Sokorói felbukkanásának körülményei viszonylag friss, természetes megtelepedésre utalnak.
- 1824. *Solidago canadensis* L.** – *Écs*: Szent Pál-hegy, erdei út szegélyén *Solidago gigantea* állománya közt [8472.3]; *Győrújbarát*: Sallerdülő, szőlőparlagon [8471.2]. A szomszédos kisalföldi területekhez hasonlóan (vö. SCHMIDT 2010) itteni felbukkanása is még csak pontszerű, de terjedése prognosztizálható.
- 2152. *Ornithogalum* × *degenianum* Polgár** – *Lovászpata*: Öreg-hegy, felhagyott szőlőhegy becserjésedett részein, *Ornithogalum umbellatum* között elszórtan, egy kisebb (kb. 20 tő) és egy nagyobb (kb. 150 tő) populáció [8572.1]. A dombságból korábban nem ismert növény adatának érdekessége, hogy a taxon leírója és alapos ismerője a Győr megyei flórában (vö. POLGÁR 1941) nem közli, így a növény valószínűleg azóta telepedett meg az élőhelyen. A vitatott taxonómiai helyzetű taxonnak alig tucatnyi biztos előfordulása ismert az országból, főként az Észak-Dunántúlról (MOLNÁR V. 2003, PINKE *et al.* 2005).
- 2154. *Ornithogalum sphaerocarpum* A. Kern.** – *Pannonhalma*: Illaki-erdőtömb déli pereme a hulladéklerakó telep északi szélén, erdeifenyves-akácok faállományban több ezer tő (VIDÉKI 2011) [8472.4]. A Dunántúlról ismert fajnak a *Vesprimense* területén néhány adata ismert a Bakonyból és a Bakonyaljáról (FARKAS 1999, BAUER 2007, 2009).
- 2276. *Juncus tenuis* Willd.** – *Pannonhalma*: Ürge-völgytől DNY-ra [8472.3]; *Ravaszd*: Macskalik-tető [8472.3], Vadalmás [8572.1]. Erdei utak mentén, egyelőre alacsony egyedszámban. Terjedési tendenciái (vö. SCHMIDT 2011) következtében előkerülése várható volt.
- 2622. *Carex humilis* Leyss.** – *Nyalka*: Kisnyalka, felhagyott szőlőhegy felső részén, félszáraz Brometum erecti állományban, néhány tő [8472.4]. A tágabb környéken a fenyőfői és győrszentiváni homoki gyepekből ismert (SCHMIDT 2010).
- 2658. *Epipactis palustris* (L.) Crantz** – *Nyúl*: Berek (sípálya), akácok félszáraz gyepekben, egy tő (2013) [8472.1]. Korábbi irodalmi adata a dombság déli peremén, a Sokorói-Bakonyér mellett egykor meglévő forrásos gyepről származik (POLGÁR 1941). Ez az élőhely mára már teljesen átalakult, jelentős növényei mind eltűntek.
- ***Orchis* × *hybrida* Boenn ex Rchb.** – *Győrújbarát*: Határ-dülő [8472.1]; *Lovászpata*: Öreg-hegy [8572.1]; *Nyúl*: Rigós, Kőhányás [8472.1]. Felhagyott szőlőhegyek félszáraz gyepeiben, jellemzően aranyvesszősödő állományokban, a szülőfajok között.

További taxonok újabb adatai:

- 51. *Polystichum aculeatum* (L.) Roth** – *Felpéc*: Lengyel-völgy, a tényői határ közelében, löszmélyút oldalán 1 példány [8471.4]. Szakadékos oldalú horhosok dús *Dryopteris filix-mas* és *Dryopteris carthusiana*-állománya között szálanként jelenik meg. SCHMIDT & LENGYEL (2008) további három lelőhelyet ismertet.
- 137. *Celtis occidentalis* L.** – *Győrújbarát*: Vár-kő, Prépostsági-erdő [8471.2]; *Pannonhalma*: Illaki-erdő [8472.4]. Akácok, leromlott származékerdők és ültetett fenyvesek A2 és B szintjében helyenként összefüggő állományt képez. Az Illaki-erdőben lévő Szent Imre herceg-hegy csúcs alatti részein erős spontán állományban él, és az elmúlt 10 év terepi tapasztalatai alapján igen erős terjedést mutat.
- 1127. *Alcea biennis* Winterl** – *Ravazd*: Magyalos tömbjének peremén a Gödör-dűlőn, néhány tő erdőszélen. [8572.2]. POLGÁR (1941) szintén csak erről a környékről említi („Hármas-Tarján major”). A tágabb környékről sincs újabb adata.
- 1481. *Scutellaria columnae* All.** – *Pannonhalma*: Kisnyalkai-cseres, Illaki-erdő [8472.4]; *Ravazd*: Rekettyés-tető, Róka-völgyi-út [8572.1]; *Sokorópátka*: Öreg-erdő (Szélhossza, Békavár), Répás [8572.1]. Cseres- és gyertyános-tölgyesek szélein, erős, stabil állományok. Szubmediterrán karakterű faj, elterjedésének súlypontja nálunk a Dunántúli-középhegység száraz erdeiben (cseres-tölgyesek, mész- és melegkedvelő tölgyesek) található.
- 1488. *Phlomis tuberosa* L.** – *Győr*: Ménfőcsanak, Csanakhegy: a Világosvártól DK-re, a győrújbaráti község határ közvetlen közelében, a Tenkes és Győzelem utcák között, dűlőút füves mezsgyéjén, kb. 5 méteres szakaszon, 2 lelőhelyen, egy nagyobb és egy kisebb polikormon, egymástól 10 méterre. [8371.4]. Az állomány kb. 65 virágzó tőből állt 2012-ben. Élőhelyét a mezsgye zsugorodása, keskenyedése (elszántás) veszélyezteti, mert a tövek közvetlenül a szántott rész mellett nőnek. A fajnak Pannonhalmáról ismert igen régi adata: BALLAY (é.n.) a Boldogasszony-domb keleti lejtőjéről közli, „Mons Pannoniae” helymegjelöléssel is valószínűleg ő gyűjtötte 1850-ben (in HCGBG). POLGÁR (1941) már a dombságból hiányzó fajként említi. A csanakhegyhez legközelebbi ismert állománya közel 50 km-re található a Kisalföld keleti peremén (Kocs-Kömlőd).
- 1528. *Calamintha menthifolia* Host** – *Sokorópátka*: Répás, Öreg-erdő keleti része [8572.1]. A Pannonhalmi-dombság csereseinek szélén és vágásaiban szórványosan megjelenő növény. A Bakony-vidékről csak szórványos adatait ismerjük (például BAUER 2007).
- 1862. *Carpesium cernuum* L.** – *Felpéc*: Májgó, Nagy-horgas [8471.4]; *Tényő*: Szárhegyi irtások [8471.4]; *Sokorópátka*: Szélhossza, Békavár, Csókás nyugati széle a Csuki-ér fölött [8572.1]. Elterjedési súlypontja a Dunántúl dombvidékeinek üde erdeire esik, de csak helyenként gyakori. A kutatási területen vágásokban, felújítások szélén, löszmélyutak mellett kerül szem elé.
- 2140. *Veratrum nigrum* L.** – *Ravazd*: Ravazdi-hegy, gyertyános-tölgyesben, egyetlen nem virágzó példány [8572.2]. Régi adatát POLGÁR (1941) közli a szintén ravazdi Macskalik-tetőről, az új lelőhelytől kb. 7,5 km-re ÉNy-ra. A Bakonyban elterjedt faj.
- 2270. *Juncus effusus* L.** – *Pannonhalma*: Gyümölcsös-lapos [8572.1]; *Tényő*: Jánosházi-erdő [8472.3]. Erdei utak menti kátyúkban, időszakos pocsolyákban. Országosan gyakori faj (LÁJER 2009), mely azonban egyes régiókban megritkul vagy el is tűnik (a Dunántúlon például Pannonhalmi-dombság és a téti Sokoróalja, illetve a Kisalföld északi és keleti részén).
- 2714. *Ophrys apifera* Huds.** – *Győrújbarát*: Francia-kő közelében többfelé [8371.4], Határ-dűlő [8472.1]; *Écs*: Belső-Diós, Jegenyék [8472.3], Tönkös [8472.1]; *Nyúl*: Berek, Lilahegy [8471.2]. Újonnan feltárt lelőhelyei közül a többség *Solidago gigantea* kiritkuló állománya által dominált szőlőparlag (e populációk a legnépesebbek), emellett gyakran jelenik meg

Bromus erectus-os és *Carex flacca*-s félszárzagyepben valamint becserjésedőben lévő parlagokon, de előkerült rendszeresen nyírt gyepű cseresznyéskertből, sőt, nyirkos-mohás talajú zárt faállományból is. A 2014-es év igen kiemelkedőnek bizonyult a faj szempontjából: összesen 2265 példány virágzó példányt számoltam a Győrújbarát és Écs közötti szőlőhegyeken, ami közel tízszerese az ezt megelőző leggazdagabb években (2008, 2013) tapasztaltaknak, és további elszigetelt előfordulások is biztosra vehetők. A jelenleg ismert két szélső populáció közötti távolság 8,3 km. A populációk tszf. magassága 166–274m, döntően északias kitettségűek. Megjegyzendő, hogy a 2005-ben először felfedezett élőhelyein (vö. SCHMIDT 2006) 2013–2014-ben nem volt virágzó példány, aminek oka az előrehaladott gypeszukcesszió (záródó rozsnokgyep) lehet.

2715. *Ophrys sphegodes* Mill. – *Győrújbarát*: Józsanvölgy [8472.1]. A 2014-ben felfedezett új populáció első megtalálója Szabó György, győri tanár. A növények felhagyott szőlő helyén kialakult spontán somcserjés árnyékos-mohás nyílt felszínén élnek (11 virágzó tő), illetve egy magányos tő a fenti helytől 100 m-re, *Bromus erectus*-os gyepben. Érdekesség, hogy a lelőhelyen korábban (2005–2008) a méhbangó is előfordult, de újabban már nem bukkant elő. A fajnak ez a harmadik lelőhelye a dombságból: a lovászpatonai Öreg-hegy felhagyott szőlőiben több száz töves állománya él (vö. SCHMIDT & LENGYEL 2008), a virágzó tövek száma 2014-ben itt 481 volt. Nyúl melletti élőhelyén (Pillis-tető) az utóbbi években már nem látták.

Köszönetnyilvánítás

Közöletlen adataik átengedését Szabó Györgynek és Vidéki Róbertnek, a *Rubus montanus* adatának ellenőrzését Király Gergelynek köszönöm. Ballay Valér kéziratos flórája tanulmányozásának lehetőségéért Hortobágyi T. Cirillt illeti köszönet. Továbbá megköszönöm a győri Bencés Gimnázium tanárának, Molnár Zsoltnak a természetrajzi szertárban őrzött herbárium szabad kutatásának biztosítását, valamint Pifkó Dánielnek a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytárában őrzött Rómer Flóris-künlöngyűjtemény átnézésének lehetőségét.

Irodalomjegyzék

- BALLAY V. (é.n.): *Pannonhegy s vidéke némely helyeinek növényzete*. – Varia II. kéziratyűjtemény, Pannonhalma, pp. 9–29.
- BAUER N. (2007): Florisztikai adatok a Bakonyból és a Bakonyaljáról III. – *Kitaibelia* 12: 41–51.
- BAUER N. (2009): Florisztikai adatok a Bakonyból és a Bakonyaljáról IV. – *Kitaibelia* 14: 16–29.
- BÖLÖNI J. & BAUER N. (2010): Pannonhalmi-dombság – In: DÖVÉNYI Z. (szerk.), *Magyarország kistájainak katasztere*. Második, átdolgozott és bővített kiadás. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, p. 154.
- FARKAS S. (1999): *Magyarország védett növényei*. – Mezőgazda Kiadó, Budapest, 416 pp.
- GALAMBOS I. (1998): Florisztikai-növényföldrajzi kutatások újabb eredményei a Pannonhalmi-dombságon. – *Kitaibelia* 3: 95–96.
- EBENHÖCH F. (1874): A megye viránya. – In: FEHÉR I. (szerk.), *Győr megye és város egyetemes leírása*. Franklin Társulat, Budapest, pp. 97–132.
- HORTOBÁGYI T. C. (1988): *Adatok Pannonhalma flórájához*. – Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Növényrendszertani és Ökológiai Tanszék, Budapest, 75 pp.
- KIRÁLY G. (szerk.) (2009): *Új Magyar Fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok*. – Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvalfó, 616 pp.
- LÁJER K. (2009): Juncaceae. – In: KIRÁLY G. (szerk.), *Új Magyar Fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok*. Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvalfó, pp. 493–497.
- MOLNÁR V. A. (2003): *Rejtőzködő kincseink. Növényritkaságok a Kárpát-medencében*. – Debreceni Egyetem TTK Növénytan Tanszék – WinterFair Kft, Debrecen – Szeged, 232 pp.

- MOLNÁR Zs. (2011): A Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Herbárium. – In: SZABÓ P. & SZALAI Zs. (szerk.), *A lét gyökere. Botanika és história*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, pp. 103–112.
- PINKE Gy., PÁL R., MESTERHÁZY A., KIRÁLY G., SZENDRÓDI V., SCHMIDT D., UGHY P. & SCHMIDMAJER Á. (2005): Adatok a Dunántúli-középhegység és a Nyugat-Magyarországi peremvidék gyomflórájának ismeretéhez II. – *Kitaibelia* 10: 154–185.
- POLGÁR S. (1912): Győrmege növényföldrajza és edényes növényeinek felsorolása. – *Magyar Botanikai Lapok* 11: 308–335.
- POLGÁR S. (1941): Győrmege flórája. Flora Comitatus Jaurinensis. – *Botanikai Közlemények* 38: 201–352.
- RÉDL R. (1942): *A Bakonyhegység és környékének flórája*. Magyar Flóraművek V. – Editio Ordinis Scholarium Piarum, Veszprém, 159 pp.
- RÓMER F. (1860): *A Bakony. Terményrajzi és régészeti vázlat*. – Bakonyalja Barátai Egyesület (Reprint kiadás, 2010), 216 pp.
- SCHMIDT D. (2006): A Pannonhalmi-dombság új fokozottan védett növénye, a méhbangó (*Ophrys apifera* HUDS.). – *Kitaibelia* [2005] 10: 198.
- SCHMIDT D. & LENGYEL A. (2008): Adatok a Pannonhalmi-dombság flórájának ismeretéhez. – *Flora Pannonica* 6: 25–57.
- SCHMIDT D. (2011): Kiegészítések a Kisalföld flórájához és vegetációjához. – *Kitaibelia* [2010] 15: 109–117.
- SCHMIDT D. (2010): Adatok a Kisalföld flórájának ismeretéhez II. – *Botanikai Közlemények* 97: 79–96.
- SCHMIDT D. (2012): Vékony szittyó (*Juncus tenuis* WILLD.). – In: CSISZÁR Á. (szerk.), *Inváziós növényfajok Magyarországon*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, pp. 320–323.
- UNTI M. & VARGA J. (2009): *Győr-Moson-Sopron megye földrajzi nevei II. A Győri járás*. – Nyugat-magyarországi Egyetem, Apáczai Csere János Kar, Győr, 364 pp.
- VIDÉKI R. (2009): *A Pannonhalmi hulladéklerakó környezetének 2009. évi biomonitoring - komplex élővilág vizsgálata. Botanikai felmérések eredményei*. – Pannon-Connection Bt. "Víz és Környezet" Mérnökiroda, Győr, pp. 10–22.
- VÖRÖSS L. Zs. (1975) A pannonhalmi herbárium törzsgyűjteménye I. – *Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei* 19. Seria 7. Biologica 3–11.
- VÖRÖSS L. Zs. (1980) A pannonhalmi herbárium törzsgyűjteménye II. – *Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei* 22: 273–280.
- VÖRÖSS L. Zs. (1983) A Pécsi Tanárképző Főiskola Herbárium 1979-ben. – *Botanikai Közlemények* 70: 105–112.

Hivatkozott világháló-oldal

- [1] Mayer F.: Főapátsági Gyűjtemények. <http://collections.osb.hu/szertar.html>
(Hozzáférés: 2015.01.10.)

Beérkezett / received: 2015. 01. 31. • Elfogadva / accepted: 2015. 02. 23.